

УДК 81'37'367.625'42=111'06

ДІЕСЛОВА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “МОВЛЕННЯ” У РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ АВТОРА (на матеріалі сучасної англійської художньої прози)

Юлія Бойко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000*

Здійснено кількісний аналіз їх функціонування і виокремлено ті, у яких репрезентуюча функція незафіксована. Проаналізовано частоту їх використання в сучасному англійському художньому дискурсі.

Ключові слова: дієслова мовлення, лексико-семантичне поле, кількісний аналіз, синонімічний ряд, репрезентуюча функція.

Для сучасної мовознавчої науки і надалі залишається актуальним вироблення принципів для узагальнення лексико-семантичної класифікації дієслів, попри значний науковий доробок з цього питання (Ю. Апресян, Л. Васильєв, З. Вендлер, А. Вежбицька, Д. Вундерліх, Г. Почепцов, Ю. Маслов, Т. Булигіна, О. Падучева, Ю. Степанов, Ф. Бацевич та інші).

Ми зробили спробу класифікації дієслів мовлення, які функціонують у словах автора у поєднанні із прямою мовою. Слова автора із прямою мовою пропонуємо назвати бінарною синтаксичною єдністю (БСЕ), оскільки вони пов'язані між собою спільним змістом та будовою, що утворює одне розгорнуте повідомлення.

Дієслова автора ми називаємо репрезентуючою функцією. Ми створили комп'ютерну програму, яка дала можливість опрацювати їх функціонування. Принагідно завдання дослідження полягає у визначенні тих дієслів мовлення, які синтагматично у цій функції не зафіксовані. Доволі широка обробка даних дає підстави вважати, що у них така функція відсутня.

Лексико-семантичне поле дієслів мовлення неодноразово ставало об'єктом лінгвістичних досліджень, які аналізували його лексичну та категоріальну семантику. З початку 60-х років значення дієслів мовлення докладно розглянуто в роботах Ю. Апресяна, В. Бахтіної, В. Жуковської, І. Кобозевої, З. Нічман, І. Савіної, О. Селіванової, Г. Щура, Д. Герарта, А. Вежбицької та інших [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Одним із суттєвих аспектів є частотність функціонування дієслів мовлення. Кількісний аналіз функціонування дієслів мовлення із репрезентуючою функцією дав змогу виокремити найчастотніші дієслова, помірночастотні, низькочастотні, одиничні та незафіксовані.

Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка із 55 творів сучасної англійської художньої прози загальним обсягом понад 15 000 тис. сторінок.

Дослідження проведено у два етапи:

1) З-поміж базових словників обрано Тезаурус Роже, з якого зібрано 225 дієслів мовлення, об'єднано в три окремі групи, в яких, відповідно, виокремлено синонімічні ряди дієслів.

2) Наступним кроком було опрацювання 15 000 тис. сторінок тексту за допомогою комп'ютерної програми для отримання кількісних даних вживання дієслів мовлення із репрезентуючою функцією у словах автора. Програма здійснювала пошук вищенаведених дієслів в художніх текстах, а також надавала їхні кількісні дані щодо вживання та позиції у бінарному поєднанні із прямою мовою.

Першою та найчисельнішою із трьох досліджуваних груп є група (I) “**Комунікація**”, в межах якої було виділено такі синонімічні ряди дієслів:

1. Синонімічний ряд “**розмовляти, обговорювати**”, представлений дієсловами *say, talk, tell, speak, communicate, mouth, discuss, comment*, які є семантично нейтральними і зосереджують увагу реципієнта на прямій мові, а не на словах автора. Найбільшою частотою вживання характеризується дієслово **say**, яке є словом-репрезентантом концепту “мовлення”. Його відсоток складає 57, 21%, тобто 24977 прикладів. Частота вживання всіх інших дієслів цього синонімічного ряду також доволі велика – *tell* (1145/2, 62%), *speak* (386/0, 88%), *talk* (110/0, 25%), *comment* (37/ 0, 08%), *discuss* (19/0, 04%), *mouth* (13/0, 03%), окрім дієслова *communicate* (2/0%):

Розглянутий вище синонімічний ряд “**розмовляти, обговорювати**” був розділений на кілька наступних підрядів, в яких, окрім основної семи, також присутні додаткові:

1.1) “розмовляти *красномовно, ораторствувати*”: *orate, spiel, spout, perorate, speechify*;

1. orate	1	0%	2. spiel	1	0%
----------	---	----	----------	---	----

Spout, perorate, speechify – дієслова, у яких репрезентуюча функція незафіксована.

1.2) “розмовляти *бундючно*”: *rant, rhapsodize, proclaim, recite*;

1. recite	14	0, 03%	3. rant	2	0%
2. proclaim	7	0, 02%			

У дієслові *rhapsodize* репрезентуюча функція незафіксована.

1.3) “розмовляти *із дефектом*”: *falter, stutter, hobble, hum, murmur, mumble, how, jabber, lisp, lip, mutter, gabble, chew (words), prate, prattle, palaver, blab, chat, babble, chatter, yammer, cank, jabber, cackle, tattle, twitter, yap, haver, gas, gossip, blurt*;

1. murmur	150	0, 34%	3. mumble	90	0, 21%
2. mutter	121	0, 28%	4. chew	21	0, 05%

Falter (12/0, 03%), *cackle* (10/0, 02%), *stutter* (9/0, 02%), *babble* (7/0, 02%), *hum* (6/0, 01%), *chatter* (4/0, 01%), *hobble* (2/0%) – низькочастотні дієслова. *How, jabber, lisp, lip, gabble, prate, palaver, blab, yammer, cank, gammon, tattle, twitter, yap, haver, gas, gossip* – дієслова, представлені нулем. *Chat, prattle* (1/0%) – одиничні дієслова.

1.4) “розмовляти *із висхідною/низхідною інтонацією*”: (↑) – *exclaim, cheer, intone, cry*; (↓) *confide, whisper*;

1. cry	1105	2, 53%	4. confide	20	0, 05%
2. whisper	609	1, 39%	5. cheer	14	0, 03%
3. exclaim	149	0, 34%	6. intone	6	0, 01%

Аналіз наведених вище дієслів дав нам змогу виокремити 21 дієслово, у яких репрезентуюча функція незафіксована (*pout, perorate, speechify, rhapsodize, how, jabber, lisp, lip, gabble, prate, palaver, blab, yammer, cank, gammon, tattle, twitter, yep, haver, gas, gossip*), а також з'ясувати, що частота вживання дієслів *cry* і *whisper* у репрезентації автора є доволі високою – 2, 53% (1105 прикладів), і 1, 39% (609 прикладів).

2. Синонімічний ряд “звертатися”: *call, address, apply*;

1. call	912	2, 09%	3. apply	9	0, 02%
2. address	62	0, 14%			

3. Синонімічний ряд “запитувати/відповідати”: а) *ask, question, query*; б) *respond, answer, react, sass, rap, snap, snarl*;

1. ask	3696	8, 47%	3. snap	197	0, 45%
2. answer	868	1, 99%			

До помірночастотних дієслів цього синонімічного ряду належать: *question* (74/0, 17%), *respond* (43/0, 1%), *snarl* (33/0, 08%), *query* (32/0, 07%). До низькочастотних відносимо *rap* (6/0, 01%) та *react* (5/0, 01%). У дієслові *sass* репрезентуюча функція незафіксована.

4. Синонімічний ряд “вимовляти”: *enounce, pronounce, enunciate, word, formulate, utter, vent, drawl*;

1. pronounce	47	0, 11%	3. drawl	15	0, 03%
2. utter	33	0, 08%			

Дієслова *enunciate, vent* (2/0%) є низькочастотними, а *enounce, word* і *formulate* – незафіксованими.

5. Синонімічний ряд “стверджувати/заперечувати”: а) *assert, claim, affirm, allege, aver, prove, submit, state*; б) *refuse, remonstrate, retort, deny*;

1. retort	44	0, 1%	4. prove	21	0, 05%
2. refuse	36	0, 08%	5. state	18	0, 04%
3. claim	24	0, 05%	6. deny	12	0, 03%

До низькочастотних дієслів синонімічного ряду “стверджувати/заперечувати” належать: *affirm* (9/0, 02%), *assert* (8/0, 02%), *allege* (5/0, 01%), *remonstrate* (4/0, 01%), *submit* (2/0%). Лише в одному дієслові (*aver*) репрезентуюча функція незафіксована.

6. Синонімічний ряд “визнавати”: *admit, confess, agree, comply, accept*;

1. agree	155	0, 36%	4. confess	41	0, 09%
2. admit	84	0, 19%	5. comply	3	0, 01%
3. accept	48	0, 11%			

7. Синонімічний ряд “**повідомляти**”: *convey, announce, declare, deliver (a message), mention, express (a thought, an opinion), repeat, report, reveal (a secret), divulge, mention, declare, mention, notify, impart, parrot, hint*;

1. repeat	336	0, 77%	2. announce	113	0, 26%
-----------	-----	--------	-------------	-----	--------

Частотність вживання дієслів вищенаведеного синонімічного ряду є такою: *declare* (49/0, 11%), *mention* (35/0,08%), *report* (26/ 0, 06%), *deliver* (23/0, 05%) – помірночастотні; *convey* (11/0, 03%), *reveal* (11, 0, 03%), *hint* (6/0, 01%) – низькочастотні; *divulge, apprise* (1/0%) – одиничні; *express, allude, notify, impart, parrot, publicize* – дієслова із незафіксованою репрезентуючою функцією.

8. Синонімічний ряд “**радити, пропонувати**”: *advise, recommend, preach, offer, suggest*;

1. suggest	143	0, 33%	2. offer	100	0, 23%
------------	-----	--------	----------	-----	--------

Дієслово *advise* (30/0, 07%) відноситься до помірночастотних дієслів лексико-семантичного поля “Мовлення”, а дієслова *recommend* (9/0, 02%) та *preach* (3/0, 01%) – до низькочастотних.

9. Синонімічний ряд “**починати/продовжувати/закінчувати розмову**”: а) *begin, start, introduce, open, initiate, preface, commence, pep, inchoate, handsel, raise, propel, induce, stimulate, goad, incite, actuate*; б) *continue, go on, proceed, progress, promote, lengthen, advance, carry on, endure, persist, prolong, keep (+ing), protract*; в) *finish, stop, cease, end, discontinue, abate, desist, forbear (e.g. replying), complete, finalize, conclude, close, include, transact, carry (заключати), terminate*.

1. begin	739	1, 69%	5. close	270	0, 62%
2. stop	502	1, 15%	6. keep	240	0, 55%
3. start	412	0, 94%	7. continue	234	0, 54%
4. open	296	0, 68%	8. finish	161	0, 37%

Помірночастотні дієслова – *carry* (83/0, 19%), *end* (47/0, 11%), *conclude* (45/0, 1%), *advance* (23/0, 05%), *introduce* (21/0, 05%), *proceed* (21/0, 05%), *complete* (19/0, 04%), *persist* (19/0, 04%), *include* (17/0, 04%); низькочастотні – *go on* (8/0, 02%), *induce* (6/0, 01%), *carry on, prolong* (5/0, 01%), *commence, raise* (4/0, 01%), *goad, progress* – (3/0, 01%), *endure, desist, terminate* – (2/0%); одиничні – *pep, stimulate, incite, actuate, promote, discontinue*; незафіксовані – *initiate, preface, inchoate, handsel, propel, lengthen, protract, abate, forbear, finalize, transact*.

Якщо розглядати семантику дієслів мовлення, то можна виділити *власне дієслова мовлення* та *потенційні дієслова мовлення*. До перших, у такому випадку, зачислимо дієслова, в яких завдяки їх значенню завжди виражається процес мовлення (*say, tell, speak, talk* та ін.). Дієслова, у яких сема мовлення основна, є семантично нейтральними.

До потенційних дієслів мовлення належатимуть всі інші, у яких значення говоріння не є основним, що зумовлено певною комунікативною ситуацією (сгу, whisper, bark, chirp та ін.).

Група (II) **Комунікація + вияв емоцій, почуттів:**

1. Синонімічний ряд “**скаржитися**” вміщує такі дієслова: *complain, fuss, grumble, growl, moan*;

1. moan	69	0, 16%	4. grumble	39	0, 09%
2. complain	50	0, 11%	5. fuss	4	0, 01%
3. growl	39	0, 09%			

2. Синонімічний ряд “**хвалити/хвалитися**”: а) *praise, chant*; б) *brag, boast, swagger*; Дієслова *praise* (7/0, 02%), *chant* (6/0, 01%), *boast* (2/0%) є низькочастотними. У дієсловах *brag* і *swagger* репрезентуюча функція незафіксована.

3. Синонімічний ряд “**благати, вмовляти**”: *invoke, beg, coax, implore, pester, plead*;

1. plead	53	0, 12%	2. beg	41	0, 09%
----------	----	--------	--------	----	--------

Coax, implore (4/0, 01%) – низькочастотні дієслова. *Invoke, pester* – дієслова із незафіксованою репрезентуючою функцією.

4. Синонімічний ряд “**глузувати**”: *taunt, tease, slurr*;

1. tease	49	0, 11%	3. taunt	4	0, 01%
2. slurr	5	0, 01%			

5. Синонімічний ряд “**кричати**”: *yell, squawk, scream, hoot, shout, shriek, screech, holler*;

1. shout	399	0, 91%	4. shriek	29	0, 07%
2. yell	221	0, 51%	5. holler	12	0, 03%
3. scream	188	0, 43%	6. screech	10	0, 02%

Також у цьому синонімічному ряду виділено одиничне дієслово лексико-семантичного поля “Мовлення” – *squawk* (1/0%) та одне низькочастотне – *hoot* (2/0%).

6. Синонімічний ряд “**сміятися**”: *laugh, giggle, chortle, chuckle, snigger, titter, snicker*;

1. laugh	765	1, 75%	3. giggle	103	0, 24%
2. chuckle	123	0, 28%			

Дієслова *snigger* (8/0, 02%), *titter* (4/0,01%), *chortle* і *snicker* (2/0%) є низькочастотними і вживаються доволі рідко.

7. Синонімічний ряд “**співати**”: *warble, sing*.

sing	78	0, 18%
------	----	--------

Дієслово *warble* представлено нулем.

Відповідно до результатів, поданих у таблицях, дієслово *laugh* (765) також належить до ядрового складу лексико-семантичного поля, що аналізуємо. Дієслова *brag*, *swagger*, *invoke*, *pester*, *warble* у вказаній функції незафіксовано.

(III) Комунікація + звукові явища:

1) імітація тваринних звуків: *yelp*, *sputter*, *roar*, *purr*, *howl*, *growl*, *grunt*, *hiss*, *coo*, *crow*, *chirp*, *chirrup*, *cluck*, *bark*, *buzz*, *birr*;

Частотність вживання інших дієслів цього синонімічного ряду не висока: *hiss* (55/0, 13%), *roar* (46/0, 11%), *growl* (39/0, 09%), *grunt* (25/0, 06%), *howl* (15/0, 03%), *bark* (14/0, 03%) – помірночастотні; *yelp* (9/0, 02%), *crow* (8/0, 02%), *sputter*, *cluck*, *buzz* (3/0, 01%); *purr* (2/0%) – низькочастотні. Також зафіксовано два одиничних дієслова – *chirp*, *chirrup* – (1/0%) та два, у яких репрезентуюча функція відсутня – *coo*, *birr*;

2) Фізіологічні процеси людини: *cough*, *sigh*, *whistle*, *sneeze*, *hiccup*, *whoop*;

sigh	185	0, 42%
------	-----	--------

Дієслова *cough* (17/0, 04%) та *whistle* (17/0, 04%) – помірночастотні, *hiccup* (5/0, 01%) – низькочастотне. Дієслово *whoop* (1/0%) є одиничним, а *sneeze* – незафіксованим;

3) Відтворення (звуку): *simulate*, *copy*, *reproduce*, *voice*, *vocalize*.

Voice (7/0, 02%) – низькочастотне дієслово. У всіх інших дієсловах даного синонімічного ряду репрезентуюча функція незафіксована.

Отже, до ядерних конститuentів лексико-семантичного поля дієслів мовлення належать дієслова: 1) *ask* (3696), 2) *tell* (1145), 3) *cry* (1105), 4) *call* (912), 5) *answer* (868), 6) *laugh* (765), 7) *begin* (739), 8) *whisper* (609), 9) *reply* (579), 10) *add* (568), які, в основному, передають загальні категоріальні поняття мовленнєвої діяльності. Це свідчить про те, що співбесідникам важливішим є сам зміст інформації, аніж манера її презентації та супроводжуючі її емоції [6, с. 144].

Бінарну синтаксичну єдність (БСЄ) можна назвати певним видом комунікації автора із реципієнтом. Зауважимо, що для максимальної ефективності сприйняття авторського повідомлення читачем, автору необхідно обрати правильну схему комунікації, тобто таку, яка б не обтяжувала реципієнта і зосереджувала його увагу на прямій мові, а не на словах автора. В такому випадку автор використовує лексично нейтральні дієслова, які констатують сказане у прямій мові (*say*, *tell*, *ask*, *answer* і т.д.). Якщо ж необхідно наголосити певну інформацію, автор звертається до використання емоційно забарвлених дієслів у словах автора, а саме до дієслів із складнішим відтінком значень для позначення семи “говорити, казати” як, наприклад, *blab*, *jabber*, *orate*, *assert*, *declare* та ін., які мають доволі низький показник функціонування у словах автора. Це, очевидно, пов’язано із законом економії мовних зусиль, а також із униканням семантичного перевантаження слів автора задля більшого акцентування уваги на висловленнях прямої мови.

Зазначимо також, що в ході дослідження отримано 55 дієслів, у яких репрезентуюча функція відсутня: *vocalize*, *reproduce*, *copy*, *simulate*, *sneeze*, *birr*, *coo*, *warble*, *pester*, *invoke*, *swagger*, *brag*, *transact*, *finalize*, *forbear*, *abate*, *protract*, *lengthen*, *propel*, *handsel*, *inchoate*, *preface*, *initiate*, *publicize*, *parrot*, *impart*, *notify*, *allude*, *express*, *aver*, *formulate*, *word*, *enounce*, *sass*, *gossip*, *gas*, *haver*; *yap*, *twitter*, *tattle*, *gammon*, *cank*, *yammer*, *blab*, *palaver*, *prate*, *gabble*, *lip*, *lisp*, *jabber*; *how*, *rhapsodize*, *speechify*, *perorate*, *spout*.

Всі інші дієслова досліджуваного лексико-семантичного поля є помірно частотними та низькочастотними і знаходяться на його периферії.

Проведений аналіз дав змогу зробити висновки:

- дієслово *say* є основним словом-репрезентантом концепту “мовлення”, його кількість складає 24 977 (57, 21%) прикладів із загальної кількості в 43 658 опрацьованих зразків;
- виділено *власне дієслова мовлення*, які постійно виражають процес мовлення (*say, tell, talk, speak* та ін.) та *потенційні дієслова мовлення*, у яких значення мовлення ситуативно зумовлене (*сry, whisper, bark* та ін.);
- слова автора заважають розмові, що підтверджується низькою частотою вживання потенційних дієслів мовлення, які мають додаткові конотації, оскільки такі дієслова відволікають увагу реципієнта від прямої мови. Їх завдання – тільки вказувати на факт утворення прямої мови, тобто називати особу, якій вона належить та факт її говоріння;
- зрештою, в ході дослідження вдалося виокремити найчастотніші дієслова (10) – *ask, tell, cry, call, answer, laugh, begin, whisper, reply, add*, – а також отримати перелік дієслів мовлення, у яких репрезентуюча функція незафіксована (55): *vocalize, reproduce, copy, simulate, sneeze, birr, coo, warble, pester, invoke, swagger, brag, transact, finalize, forbear, abate, protract, lengthen, propel, handsel, inchoate, preface, initiate, publicize, parrot, impart, notify, allude, express, aver, formulate, word, enounce, sass, gossip, gas, haver, yap, twitter, tattle, gammon, cank, yammer, blab, palaver, prate, gabble, lip, lisp, jabber, how, rhapsodize, speechify, perorate, spout* – дієслова із складнішою семантичною структурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Апресян Ю. Д.* Избранные труды. Т. I. Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян. – М. : Языки русской культуры, 1995. – 464 с.
2. *Бахтіна В. П.* Лексико-граматична сполучуваність дієслів мовлення в російській літературній мові II половини XIX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / В. П. Бахтіна. – Воронеж, 1965. – 23 с.
3. *Жуковська В. В.* Лексико-семантичні та граматичні характеристики англійського дієслова у художньому тексті: лінгвостатистичний аспект (на матеріалі популярних політичних романів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / В. В. Жуковська ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2006. – 20 с.
4. *Кобозева И. М.* Лингвистическая семантика : учебник / И. М. Кобозева. – Изд. 3-е. – М. : Ком Книга, 2007. – 352 с.
5. *Ничман З. В.* Глаголы говорения (устной речи) в современном русском языке : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. філол. наук / З. В. Ничман. – Томск, 1980. – 184 с.
6. *Савина И. В.* Синтагматические характеристики английских глаголов говорения / И. В. Савина, И. А. Волокитина. – Самара : Изд-во “Самарский университет”, 2001. – С. 144–149.
7. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
8. *Щур Г. С.* Теории поля в лингвистике / Г. С. Щур. – М. ; Л., 1974. – 256 с.

9. *Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics / D. Geeraerts. – N.-Y. : Oxford University Press, 2010. – 341 p.*
10. *Wierzbicka A. Semantic Primitives / A. Wierzbicka. – M. : Athenäum Verlag, 1972. – 325 p.*
11. *Roget's Thesaurus [Electronic resource]. – Access mode : URL: <http://thesaurus.com/roget/>*

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2014

Прийнята до друку 21.02.2014

VERBS OF THE LEXICO-SEMANTIC FIELD “SPEAKING” IN THE AUTHOR’S REPRESENTATION (as based on the material of modern English fiction)

Yuliya Boyko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000*

Quantitative analysis of their functioning is performed and the verbs, in which the representative function is unfixed, are specified. Frequency of their use in Modern English discourse is analyzed.

Keywords: verbs of speaking, lexico-semantic field, quantitative analysis, synonymic row, representative function.

ГЛАГОЛЫ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ “ГОВОРЕНИЕ” В РЕПРЕЗЕНТАЦИИ АВТОРА (на материале современной английской художественной прозы)

Юлия Бойко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000*

Осуществлен количественный анализ их функционирования и выделены те, в которых репрезентирующая функция незафиксирована. Проанализирована частота их употребления в современном английском художественном дискурсе.

Ключевые слова: глаголы говорения, лексико-семантическое поле, количественный анализ, синонимический ряд, репрезентирующая функция.